

Avot de-Rabbi Nathan hoofdstuk 10

Objectieve en onafhankelijke rechtspraak

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan slot 21b, begin 22a

Jehoeda ben Tabbai en Sjim'on ben Sjètach hebben (de traditie) van hen ontvangen. Jehoeda ben Tabbai zegt: 'Maak jezelf niet tot bewerkers van rechters.¹ En wanneer de procederende personen voor je staan, laat hen dan in jouw ogen (gelijkelijk) schuldig² zijn. Maar wanneer zij (na het vonnis) van jou heengaan, laat hen dan in jouw ogen (gelijkelijk) onschuldig zijn, zodra zij het vonnis hebben aanvaard.³

Uitleg:

Zo is het uit de mond van Jehoeda ben Tabbai in Spreuken der Vaders overgeleverd. Het begin van zijn uitspraak is voor meervoudige uitleg vatbaar: **'maak jezelf niet tot bewerkers (pleiters) van rechters.'** Een mogelijke hint tot een verklaring levert de Babylonische Talmoed:

»Onze Wijzen leren: Hoe weten we dat een rechter geen advocaat moet aanstellen voor zijn woorden? Omdat er gezegd is: "*Houd u verre van bedrieglijke zaken*" (Ex. 23:7).«⁴

Deze overlevering zou binnen Spreuken der Vaders een passende waarschuwing vormen aan het adres van aankomende rechters. Wanneer een eenmaal ingenomen standpunt van een rechter onhoudbaar blijkt, moet hij zijn vergissing ruiterlijk toegeven. Hij mag geen verdedigers inschakelen en niemand mag als zich als zijn pleitbezorger opwerpen om om het in feite onverdedigbare standpunt kracht bij te zetten, of zelfs tegen beter weten in te verdedigen. Een rechter is verplicht tot het laatst volstrekt objectief en onbevooroordeeld te blijven.

De commentator Don Jitzchak Abravanel⁵ beschouwde de spreuk van Jehoeda ben Tabbai als waarschuwing tegen beïnvloeding van rechters. Hij wees op een zekere relatie tussen de spreuk van Jehoeda ben Tabbai en die van zijn leermeester en voorganger Jehosjoea ben Perachja. Jehosjoea ben Perachja adviseerde om ieder mens – zoals bij de keuze van een leermeester of studiegenoot – zoveel mogelijk het voordeel van de twijfel te gunnen en om bij de keuze een zo positief mogelijke houding aan te nemen.

Zijn opvolger en leerling Jehoeda ben Tabbai brengt een begrenzing aan bij dit advies. Iemand ten goede beoordelen gaat naar zijn mening niet overal en altijd op. Bij de rechtspraak kun je niet kritisch genoeg zijn! Je mag jezelf als rechter niet maken tot een pleitredenaar. Andere rechters mag je niet met je woorden bewerken, zodat zij tot een positief oordeel komen over een gedaagde persoon of procederende partij. Het is uitsluitend aan advocaten

¹ Bedoeld is dat je als rechter niet de ander rechters en de rechtsgang naar je hand mag zetten (*arach* = ordenen). Ook uitgelegd als: maak jezelf niet tot beoordelaars of pleitredenaars van rechters (zie uitleg beneden).

² Letterlijk: *keresja'im* – als goddelozen.

³ Vgl. ook Séfèr Chasidim § 1004, men mag hen niet nader bekijken en zo naar de ogen zien.

⁴ Babylonische Talmoed Sjevoe'ot 30b.

⁵ Don Jitzchak Abravanel, commentaar op Misjna Misjna Avot, I,8.

(*oréché dien*) om hun cliënt coûte que coûte als rechtvaardige af te schilderen en zo voor hem positieve invloed bij de rechters uit te oefenen. Een Wijze of mederechter past een dergelijke rol niet. Speel dus als rechter niet de advocaat temidden van de andere rechters, zodat je behoort tot degenen die het proces en de andere beslissers naar zijn hand zetten.

De uitspraak van Jehosjoea ben Perachja is in het licht van de correctie door Jehoeda ben Tabbaï te algemeen gesteld. Het kan nooit de bedoeling zijn bij het vellen van een juridisch vonnis om een wetteloze (*rasja*) tot rechtvaardige (*tzaddiek*) te verklaren of zonder meer het voordeel van de twijfel te gunnen!

In lijn hiermee is de visie die R.T. Herford hier op Spreuken der Vaders geeft: ‘Het voorschrift (van Ben Tabbaï) is gericht tot hen die zelf als rechters gaan functioneren. Het voorschrift wil voorkomen dat iemand al van tevoren het oordeel van zijn collega-rechters beïnvloedt door zijn positie en overredingskracht te gebruiken ten gunste – of ten ongunste – van een van de procederende partijen.’⁶

Een alternatieve uitleg van Don Jitzchak Abravanel is dat Jehoeda ben Tabbaï hier spreekt over hen die een rechtsproces binnen een *bet dien* (gerechtshof) organiseren en die de bij het proces betrokken rechters moeten aanwijzen. Bij hun keuze mogen zij zich geenszins laten leiden door persoonlijke voorkeuren of kennis. Iedere kandidaat dienen zij uitsluitend objectief op zijn kwaliteiten te beoordelen. Daarbij voert Abravanel verschillende bewijsplaatsen aan uit de Schrift. Zoals Deut. 25:1: ‘*Wanneer er een geschil is tussen mensen en zij treden voor het gerecht, dan zullen zij diegene rechtvaardig verklaren die in zijn recht staat, en zij zullen diegene als booswicht aanwijzen die een booswicht is*’; of in Spr. 24:24: ‘*Wie tegen de booswicht zegt "jij bent rechtvaardig", hem zullen volkeren honen*’. De bedoeling van het recht is immers geen andere dan de schuldige schuldig te verklaren en de onschuldige onschuldig!

Een rechter is geen advocaat – een advocaat is geen rechter

Een eveneens aannemelijke visie op de uitspraak van Jehoeda ben Tabbaï is deze op te vatten als vermaning dat de rechter – tijdens het proces – niet zelf de houding van advocaat mag aannemen ten opzichte van een van beide partijen in het geschil. Hij mag geen enkele suggestie doen waarmee een van beide partijen zijn (of haar) voordeel kan doen bij de verdediging. Al zeker niet wanneer de rechter een verborgen sympathie of antipathie koestert ten opzichte van een van de partijen. Deze uitleg sluit ook direct aan bij het vervolg, waarin Joejoeda ben Tabbaï het belang van een volkomen gelijkwaardige en objectieve benadering van tegen elkaar procederende personen benadrukt. Het beste is hen als volkomen onbekenden te zien, alsof men als rechter totaal geen persoonlijke indruk van hen bezit.⁷

‘**En wanneer de procederende partijen voor je staan**’ – het was een gewoonte dat de partijen bij het uitspreken van het vonnis stonden.⁸ Een rechter mag – als gezegd – geen van de procederende partijen naar de ogen zien. Jehoeda ben Tabbaï kon zijn uitspraak baseren op de Tora: ‘*Jullie zullen geen aanzien des persoons erkennen in de rechtspraak. Zoals de kleine zullen jullie de grote aanhoren. Jullie zullen niet wijken voor iemands aanzien, want de*

⁶ Zie R.T. Herford, *The Ethics of the Fathers*, herdr. New York 1962, p. 29; vgl. de vertaling van J. Goldin, *The Fathers According to Rabbi Nathan*, p. 58: ‘do not pay the party of chief justice’.

⁷ Het zou dan misschien beter zijn om ‘*orèch diniem*’ te lezen; v. de uitleg van M. Jastrow, *A Dictionary*, onder het lemma ‘*orèch dien*’, in verwijzing naar Talmoed Jeroesjalmi, Bava Batra 9 [17a, boven]; en Talmoed Jeroesjalmi, Ketoevot 4 [29a, beneden], en Babylonische Talmoed, Ketoevot 52a

⁸ Zie Babylonische Talmoed, Sjevoe’ot 30b (ten aanzien van dit staan bestonden overigens verschillende meningen).

rechtspraak, die is van God' (Deut. 1:17).⁹ Of een partij nu rijk is of arm, van hoge of lage klasse, voor de beoordeling van de feiten mag dit voor een rechter niets uitmaken. Hoewel recht en clementie samen dienen te gaan, mag een rechter ook de 'kleine' partij niet positief discrimineren, indien hij daarmee het recht van de grote partij schaadt. Wie klein is in onze ogen is misschien groot in de ogen van de Eeuwige en andersom. De Wijzen passen het verbod te oordelen naar aanzien des persoons – zoals we al zagen – ook toe op de keuze en aanstelling van rechters.¹⁰

Deuteronomium 17:1

'Jullie zullen niet wijken voor iemands aanzien'

De Tora propageert een objectieve en onafhankelijke rechtspraak. In de Hebreeuwse oudheid en het vroege jodendom bestond – al lang voor de zogeheten triaspolitica van Montesquieu – zoiets als 'scheiding der machten'. De profeet kon kritiek leveren op de koning, de uitvoerende macht en hem regels opleggen. Ook de priesterlijke macht viel – afgezien van de veel bekritiseerde tijdelijke machtsbundeling door enkele Hasjmoneese vorsten – zeker niet met het uitvoerende gezag van de koning samen. De Wijzen hebben de juridische zeggenschap van de koning beperkt. Zij hebben bovendien met hun onafhankelijke en kritische gezag in feite de positie van de profeten tegenover de uitvoerende macht overgenomen. Vandaar dat zich in de geschiedenis conflicten tussen de schriftgeleerden en politieke bestuurders met regelmaat hebben voorgedaan.

In het licht van dit alles werpen we een nadere blik op het voorschrift in Deuteronomium 1:17: *'Jullie zullen geen aanzien des persoons erkennen in de rechtspraak: zoals de (het) kleine zullen jullie de (het) grote aanhoren. Jullie zullen niet wijken voor iemands aanzien, want de rechtspraak, die is van God.'* Wanneer de procederende partijen voor de rechter staan, moet de rechter de procederenden voor zichzelf tot personen maken die hij helemaal niet kent, ook al weet hij van beide of een van beide persoonlijk wel een en ander. Hij zal de procederende partijen met een volkomen blanco geest benaderen.[8] Zowel de zaak van de arme als van de rijke, de kleine en de grote, moet een rechter met dezelfde onbevangen blik en met dezelfde nauwkeurigheid beoordelen. Volgens een alternatieve verklaring refereert *'de kleine en de grote'* (klein en groot) hier in Deuteronomium niet aan personen maar aan juridische geschillen. Een rechter moet de zaak van een luttele *peroeta* (cent) met evenveel liefdevolle toewijding onderzoeken als wanneer geprocedeerd zou worden over het substantiële bedrag van honderd *mina*.¹¹

Een rechter mag ook niet terugdeinzen om een zaak te behandelen uit vrees voor

⁹ Vgl. Spr. 27:3.

¹⁰ Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 7b.

¹¹ Zie de uitleg van Resj Lakisj in de Babylonische Talmoed, Sanhedrin 8a; en vergelijk het commentaar van S.R. Hirsch op Deut. 1:17. Zie verder Avot de-Rabbi Nathan beneden. Een *peroeta* was het kleinste muntje. Een enkele mina was gelijk aan 100 dinar. Honderd *mina* betrof dus het aanzienlijke bedrag van 10.000 dinar!

politieke machten. Evenmin mogen een rechter en een Wijze zich laten intimideren door lichamelijke of financiële bedreigingen van de kant van de procederende partijen:

»Hoe weten we dat een leerling die voor het aangezicht van zijn leermeester een argument ziet ter ontlasting van de arme en ter beschuldiging van de rijke, dat hij dan niet mag zwijgen? Er is immers gezegd: *‘Jullie zullen niet wijken voor iemands aanzien (wie het ook zij)’* (Deut. 17:1). Rabbi Chanin legt uit dat dit betekent dat je je woorden niet mag terughouden uit vrees voor wie dan ook.«¹²

Ook een leerling van de Wijzen mag zich niet geïntimideerd voelen door de dreiging van de sterke. Ook uit respectvolle vrees tegenover een leermeester mag hij niet zwijgen, wanneer de waarheid en rechtvaardigheid gebieden om zich uit te spreken!

Nachmanides verklaart in dit verband – en in overeenstemming met de midrasj – dat de opdracht aan een rechter een goddelijke opdracht betreft. Een rechter die weigert recht te spreken uit angst voor repercussies begaat een overtreding tegenover de Allerhoogste Zelf:

»God heeft de mensen geschapen opdat recht en rechtvaardigheid onder hen heersen en om het geroofde te redden uit de hand van zijn onderdrukker. En Hij heeft jullie op Zijn plaats gesteld (als plaatsvervangende rechters aangesteld), maar *indien jullie wijken* en geweld laten bestaan, begaan jullie een overtreding tegenover de Eeuwige; want dan hebben jullie Zijn opdracht geweld aangedaan.«¹³

»‘Jullie zullen niet wijken voor iemands aanzien, want de rechtspraak, die is van God’ (Deut. 1:17) – opdat je niet zegt: ‘Ik ben bang voor die en die, dat hij mijn kind zal doden, of dat hij mijn voorraden in brand zal steken, of dat hij mijn gewassen zal afsnijden.’ Daarom leert de Schrift: *‘Je zult niet wijken voor iemands aanzien, want de rechtspraak, die is van God.’* En zo zegt Jehosjafat: *‘En hij sprak tot de rechters: Ziet toe op wat jullie doen, want jullie oordelen niet voor een mens, maar voor de Eeuwige’* (II Chron. 19:6).«¹⁴

Rechters oordelen niet alleen met God als grote Getuige maar ook in opdracht van God. Het organiseren van een objectieve en onafhankelijke rechtspraak is, als gezegd, een religieuze opdracht!

Rechtspreken en rechtvaardigheid handhaven is een heilig gebod dat men nooit mag verzaken, zelfs niet uit vrees voor machthebbers! Een rechter zal niet wijken voor het harde gelaat van machthebbers en kwaadwilligen. Hij mag zich nooit laten intimideren door de machtsmiddelen van geweldenaars. Dit geldt zowel tijdens het proces als al bij het aanvaarden van de taak om een vonnis te vellen. Men mag niet uit vrees weigeren om zijn taak als onafhankelijke arbiter van de zwakke uit te voeren. Zelfs een wrede heerser mag men niet uit de weg gaan,

¹² Zie Babylonische Talmoed, Sanhedrin 6b.

¹³ Commentaar van Nachmanides op Deut. 1:17-18; en zie Goer Arje (uitleg bij het commentaar van door de Maharal).

¹⁴ Sifré Devarim. [piska 17, ed. E.A. Finkelstein p. 29.

maar moet men zo nodig met een kritisch oordeel over diens beschermelingen confronteren.

‘Maar wanneer zij (na het vonnis) van jou heengaan, laat hen dan in jouw ogen (gelijkelijk) onschuldig zijn, zodra zij het vonnis hebben aanvaard’ – ook dit slotgedeelte van de spreuk van Jehoea ben Tabbaï beschouwt Don Jitzchak Abravanel als een correctie op het advies van Jehosjoea ben Perachja. Je moet een medemens niet **overal** noch **altijd** voor onschuldig houden. Zolang het vonnis en het juridische eindoordeel nog niet geveld is, is ieder – die in een rechtsgang beoordeeld wordt – ongeacht sociale status of wat dan ook – mogelijk schuldig, de een aan een wandaad en de ander aan een onterechte beschuldiging. Zodra het vonnis geveld is en de schuldige is aangewezen, geldt echter elk van de procederende partijen als onschuldig, dus ook de eerder als schuldig veroordeelde partij. Maar wel op voorwaarde dat hij (of zij) het uitgesproken vonnis aanvaardt. Joodse rechtpraak beoogt het reguleren en oplossen van conflicten binnen de gemeenschap. Daarbij hoort rehabilitatie en eventueel hersocialisatie van de veroordeelde en bestrafte persoon! Jehoea ben Tabbaï was niet naïef. Alleen zij die het recht en rechtvaardigheid willen dienen en hun straf in berouw hebben aanvaard, mag je eenmaal veroordeeld weer als een onschuldig mens bejegenen! Wie volhardt in zijn kwaadaardigheid en slechte aard geldt natuurlijk niet als onschuldig. Dit komt nog uitdrukkelijker naar voren in de weergave van Midrasj Avot de-Rabbi Nathan noesach *bet*: ‘Op voorwaarde dat zij het recht voor zichzelf zoeken, het recht(soordeel) voor zichzelf aanvaarden en het recht voor zich blijven hoeden.’¹⁵

Het Joodse recht beoogt rechtvaardigheid en boetedoening, geen blinde en ontwrichtende wraak maar heling van de samenleving.

Het is boeiend te zien hoe Don Jitzchak Abravanel de hier beschreven intentie van het Joodse (straf)recht fundeert op regelgeving uit de Tora:

Abravanel – een hartverscheurende schande

»In verband met het toedienen van lijfstraffen is gezegd: *‘Veertig slagen zal hij hem laten toedienen maar niet meer, opdat hij niet aan deze slagen een onnodige slag laat toevoegen en jouw broeder vernederd wordt voor jouw ogen’* (Deut. 25:3). En al eerder heb ik de vraag gesteld ten aanzien van deze passage waarom de Schrift spreekt van een onnodig (excessief) aantal slagen, omdat hij aan de veertig slagen een slag laat toevoegen en niet vanwege de veertig slagen als zodanig. Waarom doet de Schrift de vernedering afhangen van een enkele slag of twee slagen die hij aan die slagen toevoegt en niet van de veertig slagen van de lijfstraf als zodanig? En ik heb gezegd dat de reden hiervan is, dat de zondaar – wanneer hij zijn bestraffing aanvaard (en ondergaan) heeft waaraan de Tora een beperking heeft gesteld – hij vanaf dan onschuldig is van iedere overtreding en gezuiverd van onrecht, aangezien hij immers zijn overtredingen door deze lijfstraf van hem geweken zijn. Zo gezuiverd zijnde van schuld aan iedere slechtheid, betekent het naar het oordeel van de Schrift een excessief toebrengen van slagen en een grove vernedering wanneer men ook maar een enkele slag extra toebrengt!

Het is dan alsof een gerespecteerd en onschuldig persoon, die nooit van zijn dagen

¹⁵ Ed. S. schechter, p. 22a (p. 43).

gezondigd heeft, gestraft wordt. Het is immers duidelijk dat wanneer men een rechtvaardig en onschuldig mens die geen enkele zonde heeft begaan in het gerechtshof een bestraffing toedient dat een hartverscheurende schande voor hem betekent., al is het maar een enkele slag.¹⁶

Objectiviteit en zorgvuldigheid

Begin tekst Avot de-Rabbi Nathan 22a

‘Maak jezelf niet tot bewerkers (of pleiters) van rechters.’ Hoe is dit te verstaan? Dit leert dat wanneer je in het leerhuis komt en je hoort (daar) [een vraag naar] een woord (uitleg) of halacha,¹⁷ wees dan niet overhaast met antwoorden¹⁸, maar blijf zitten en vraag naar het grondprincipe van de halacha (en vraag je af): ‘om welke reden spreken zij (hierover), uit welke zaak is het oordeel of halacha afgeleid, waarover ze aan mij een vraag hebben gesteld?’¹⁹

Wanneer twee procederende personen voor jouw verschijnen ten behoeve van een rechtsoordeel, de ene arm en de andere rijk, zeg dan niet: ‘Hoe zou ik de arme onschuldig kunnen verklaren en de rijke schuldig?’ Of (andersom): ‘Hoe kan ik de rijke onschuldig verklaren en de arme schuldig? Wanneer ik de arme schuldig verklaar, zal de arme mijn vijand worden; en wanneer ik de arme onschuldig verklaar, zal de rijke mijn vijand worden.’ En zeg niet: ‘Hoe zal ik de een zijn geld ontnemen en het aan de ander geven. De Tora zegt immers: ‘*Je zult geen aanzien des persoons erkennen in het recht*’ (Deut. 1:17).

Rabbi Me’ir zegt: Wat bedoelt de Schrift (Deut. 17:1) met ‘*Zoals de kleine zullen jullie de grote aanhoren*’? (Dat betekent) dat niet de ene staat en de andere zit, dat de ene zich volledig naar behoefte uitspreekt en dat je tegen de ander zegt: ‘Maak je woorden kort’. Rabbi Jehoeda zegt: ‘Ik heb gehoord dat wanneer zij (de rechters) beide (partijen) gelijkelijk willen doen zitten, dan mogen zij hen doen zitten. Wat verboden is, is dat de ene staat en de ander zit.

[Een andere uitleg bij ‘*zoals de (het) kleine zullen jullie de (het) grote aanhoren* (Deut 1:17)] – Een kleine rechtsgeschil zal voor jou zijn als een groots rechtsgeschil, een rechtsgeschil om een *peroeta* als een rechtsgeschil om honderd *mina*.²⁰

Uitleg:

Ga niet over een nacht eis

¹⁶ Don Jizchak Abravanel, commentaar op Misjna Avot I,8.

¹⁷ Dat wil zeggen: een aggadische of halachische uitleg.

¹⁸ Tekt is mogelijk enigszins corrupt; zie vooral de notities bij S. Schechter, p. 43. J.Goldin (*The Fathers According to Rabbi Nathan*, p. 58; vgl. A. Cohen, *The Minor Tractates I*, p. 64) corrigeert de tekst tot: ‘This teaches that if thou hast come to the study house and heard an interpretation or a statement of halacha, do not be in haste to dispute it. Instead, sit still, and ask for what reason is was said, in what connection was the judgement of the halacha which was discussed (p. 58).

M.i. geen noodzaak tot deze correctie, zie uitleg beneden.

¹⁹ De hier gegeven vertaling correspondeert met de uitleg bij deze passage in het commentaar (Bene Avraham) van Rabbi Eliahoe ben Avraham van Delyatin.

²⁰ Deze laatste uitleg is in Babylonische Talmoed, Sanhedrin 8a, toegeschreven aan Resj Lakisj. Vgl. ook Sifré Devarim piska 17.

De hier gegeven vertaling van het begin van de uitleg wordt aannemelijk en transparant, indien we een vergelijking trekken met een verwant advies in de Tosefta:

»Aan een Wijze die (het leerhuis) binnenkomt, stelt men niet onmiddellijk vragen voordat zijn geest en gedachten tot rust gekomen zijn. Zo hij bemerkt dat zij zich bezighouden met halacha, dan mengt hij zich niet onvoorbereid in hun woordenwisseling (letterlijk: dan springt hij niet tussen hun woorden) voordat hij is gaan zitten en te weten is gekomen met welke kwestie zij zich bezighouden. Indien hij zo handelt, dan is daarvan gezegd: ‘Zeven dingen zijn kenmerkend voor een hurk en zeven dingen zijn kenmerkend voor een Wijze.’²¹

Men mag een Wijze niet onmiddellijk vragen stellen. Wanneer hij vragen beantwoordt, zal hij eerst grondig kennis nemen van de bediscussieerde feiten en achtergronden. Ook rechters en zij die halachische beslissingen nemen dienen goed te luisteren om zo adequaat en objectief mogelijk te kunnen beslissen. Het slot van deze passage in de Tosefta verwijst naar een overlevering als in Masèchèt Dèrèch Erètz Zoeta:

‘»Zeven dingen kunnen gezegd worden van een onbeschaafd persoon: Hij spreekt in tegenwoordigheid van iemand die groter is (in kennis en jaren) dan hij, hij valt zijn naaste in de rede, hij is haastig (en ondoordacht) met antwoorden, hij stelt vragen die niet ter zake zijn, hij geeft antwoord in strijd met de halacha, hij spreekt over wat het laatst ter discussie kwam het eerst en over wat het eerst ter discussie kwam het laatst, over iets waarvan hij niet gehoord heeft zegt hij ‘ik heb ervan gehoord’, en hij geeft de waarheid niet toe.’²²

De Wijze gedraagt zich natuurlijk precies omgekeerd. Het ideale gedrag dat een Wijze zich in het leerhuis moet aanmeten, wordt natuurlijk ook van hem verwacht als rechter in het gerechtshof.

Groot en klein

Beide procederende partijen dienen als volkomen gelijkwaardig behandeld te worden, met evenveel aandacht voor hun zaak en evenveel ruimte om hun eigen gelijk te bepleiten. Dit ongeacht verschil in sociale status, voorkomen, afkomst of wat dan ook. Rabbi Jisjma’el bepleitte geen gelijke behandeling van Israëliet en een niet Israëlitische opponent voor het gerecht, maar Rabbi Sjim’on ben pleitte terecht wel voor gelijke behandeling:

» *‘Hoort alles **onder je broeders** aan en velt een rechtvaardig oordeel tussen een man en zijn broeder of de vreemdeling die bij hem verblijft’* (Deut. 1:16). En zo was de gedragscode van Rabbi Jisma’el. Wanneer men naar hem toekwam voor een gerechtelijk oordeel, de een Israëliet en de ander iemand uit de volkeren, dan was hij gewoon om de Israëliet in het gelijk te stellen, zo dit conform de rechtsregels van Israël mogelijk was; en eveneens om de Israëliet in het gelijk te stellen indien dit conform rechtsregels van de volkeren mogelijk was. Hij sprak: ‘Wat gaat mij dit aan? Zegt niet zo de Schrift: *‘Hoort alles **onder je broeders** aan’!* Rabbi Sjim’on ben Gamliël zegt: ‘Het is niet nodig (om het vers zo te interpreteren). Maar wanneer zij komen om geoordeeld te worden naar het recht van Israël, dan beoordeelt hij (hun zaak) naar het recht van Israël; wanneer zij komen om beoordeeld te worden naar het recht der volkeren, dan beoordeelt hij (hun zaak) naar het recht der volkeren.’²³

²¹ Zie Tosefta Sanhedrin, slot van cap.7

²² Massèchèt Dèrèch Erètz Zoeta cap. 7, begin.

²³ Midrasj Sifré Devarim, piska 16.

Duidelijk is dat beide opponenten voor het gericht naar het zelfde recht beoordeeld dienen te worden, zelfde regels, zelfde criteria, zelfde eisen, zelfde mogelijkheden tot verdediging. Daarover waren Rabbi Jisma'el en Rabbi Sjim'on ben Gamli"el het eens. Toch probeerde Rabbi Jisma'el de Joodse opponent te bevoordelen door die vorm van rechtspraak te kiezen, die voor de beoordeling van de zaak van de Joodse opponent het meest gunstig zou uitpakken. Deze op het eerste gezicht oneerlijke stellingname die de Joodse opponent bevoordeelt, is toch begrijpelijk aangezien Joden voor niet-Joodse rechters meestal in het ongelijk werden gesteld tegenover hun niet-Joodse partij in een conflict.

Rabbi Sjim'on koos toch een andere en meer nobele weg. Zijn keuze werkte mogelijk in het nadeel voor de Joodse partij in een zaak, maar beantwoordt volledig aan het ideaal van de Tora, die leert dat aan de 'bijwoner' of vreemdeling exact de zelfde rechten toekomen als aan Israëlieten: '*Jullie zullen één rechtspraak hebben, voor de vreemdeling zal deze dezelfde zijn als voor de inwoner, want Ik ben de Eeuwige, jullie God*' (Lev. 24:22).

Groot en klein heeft volgens een alternatieve uitleg ook betrekking op de grootte van het rechtsgeschil. De zaak over een cent (*peroeta*) moet de rechter met evenveel toewijding en nauwkeurigheid behandelen als een zaak over een substantieel geldbedrag zoals honderd mina! Voor de arme betekenen een *peroeta* mogelijk evenveel als honderd mina voor de rijkard.²⁴

Verslingerd aan eenmaal verworven macht

Vervolg tekst Avot de-Rabbi Nathan 22a

Hij (Rabbi Jehoeda ben Tabbai)²⁵ was gewoon te zeggen: 'Ieder die mij, voordat ik tot dit hoge ambt²⁶ aantrad, had gezegd: *treed aan*', had ik wel naar het leven willen staan.²⁷ Nu ik tot dit ambt ben aangetreden, is het zo dat wanneer iemand me zou zeggen (weer) af te treden ik wel een ketel heet water over hem heen zou willen gooien. Want het is moeilijk je met grootheid te bekleden, en zoals het moeilijk is jezelf met haar te bekleden zo is het moeilijk haar weer af te leggen.²⁸

Zo vinden we immers ten aanzien van Sja'oel. Op het moment dat men tot hem sprak: 'Rijs op tot het koningschap', verschool hij zich, zoals gezegd is: '*En de Eeuwige sprak: "Zie, hij heeft zich verborgen tussen de bagage"*' (I Sam. 10:22). Maar toen men tot hem sprak: 'treed af', joeg hij achter David aan om hem te doden.

Uitleg:

Deze midrasj getuigt van diep psychologisch inzicht in de roerselen van de menselijke ziel. Macht wakkert doorgaans de begeerte aan naar nog meer macht en aanzien. Macht

²⁴ Zie tekst Avot de-Rabbi Nathan boven en vergelijk verwijzingen in noot 1.

²⁵ Volgens de parallelle versie in Babylonische Talmoed, Menachot 109b zijn dit de woorden van Rabbi Jehoesjoea ben Perachja. Zie echter de uitleg beneden, het is echter vrijwel zeker dat de uitspraak van Rabbi Jehoeda ben Tabbai stamt, dit op grond van zijn persoonlijke levensgeschiedenis.

In Talmoed Jeroesjalimi, Pesachim 6, h. 1 toegeschreven aan Rabbi Jehoesjoea ben Kabsio (Kabsoi, Kaposai).

²⁶ Letterlijk: tot grootheid.

²⁷ De parallel in de Babylonische Talmoed, Menachot 109b formuleert: 'dan zou ik hem hebben vastgebonden en hem voor een leeuw hebben neergelegd.'

²⁸ Zie de lezing en interpretatie bij L. Finkelstein, *Mavo le-Massechtot Avot we-Avot de-Rabbi Nathan*, p. 149!

kan zelfs de deugzaamheid van oprechte zielen op beschamende wijze corrumperen. Zelfs de meest edele personen kunnen vervallen tot gruweldaden, gepleegd om te voorkomen dat zij hun eenmaal verworven rechten en privileges ooit weer moeten afstaan. Menig vrijheidsstrijder, oprecht bevlogen politicus of bestuurder, heeft zich op den duur ontpopt tot een wrede en ziekelijk achterdochtig tiran. Haast willoos gedreven door de angst om weer van de – met zoveel moeite verworven – troon te worden gestoten. De paranoïde en brute vervolging van de herdersjongen David door de machtige koning Sja’oel vormt een voorbeeld van dit fenomeen.

In de Babylonische Talmoed is de uitspraak van Jehosjoea ben Perachja overgeleverd in het kader van een verhaal over de priester Onias en diens broer Sjim’i. Aanvankelijk leek Onias ruimte te maken voor zijn iets oudere broer, opdat deze zich kon voorbereiden op het ambt van hogepriester en dit ambt kon aanvaarden. Onias – door jaloezie overmand – bracht echter zijn oudere broeder – door een daad van misleiding – moedwillig en ernstig in discrediet bij de overige priesters. De zaak werd evenwel opgehelderd, zodat niet het leven van Sjim’i in gevaar kwam maar juist dat van Onias zelf. Om het vege lijf te redden vluchtte Onias vervolgens naar Egypte. Naar aanleiding van deze geschiedenis spraken de Wijzen: ‘Indien zo iets al gebeurt als gevolg van de jaloezie van iemand die de eer van hogepriester nooit verworven heeft, wat zou er dan niet kunnen gebeuren (als gevolg van de jaloezie) bij iemand die wel de eer (van zo’n hoog ambt) verworven heeft (en bang is te worden afgezet)!’²⁹

Het is ongetwijfeld meer vernederend om gedegradeerd te worden en uit een eervol ambt te worden gezet dan om tot dat ambt nooit toegelaten te zijn. De aan Rabbi Jehoeda ben Tabbai toe te schrijven uitspraak³⁰ kunnen we relateren aan zijn persoonlijke levensgeschiedenis. Volgens enkele tradities functioneerde Jehoeda ben Tabbai aanvankelijk als de *Nasie* (vorst en ‘politiek’ leider) van de grote academie. Zijn compagnon Jehosjoea ben Perachja was aangesteld als Av Bet Dien (voorzitter van het gerechtshof), een iets minder gewaardeerde functie. Volgens andere overleveringen waren de rollen van deze twee juist omgedraaid.³¹ De verklaring voor deze tegenstrijdigheid is als volgt. Nadat men Rabbi Jehoeda ben Tabbai wilde aanstellen tot Nasie, vluchtte hij naar Alexandrië,³² totdat men hem toch overhaalde terug te keren en hij het hem aangeboden ambt toch aanvaardde.³³ Later werd hij evenwel (als gevolg van een ernstige door hem gemaakte fout) ‘teruggezet’ van de positie van *Nasie* naar die van *Av Bet Dien*.³⁴

De inhoud van de uitspraak in Avot de-Rabbi Nathan is dus goed te begrijpen vanuit de persoonlijke ervaringen van Jehoeda ben Tabbai, die bittere herinneringen zal hebben overgehouden aan de smaad die zijn degradatie van Nasie tot Av Bet Dien met zich meebracht.

Vervolg tekst Avot de- Rabbi Nathan 22a (Misjna Avot 1,9)

²⁹ Babylonische Talmoed, Menachot 109b.

³⁰ Ook volgens de context van Avot de-Rabbi Nathan *noesach bet* (ed., S. Schechter p. 43 (22a) moeten we de uitspraak inderdaad toekennen aan Jehoeda ben Tabbai.

³¹ Vgl. Misjna Chagiga II:2; Talmoed Jeroesjalmi, Chagiga 2,2 [77d]; Tosefta Chagiga 2,8 e.a.

³² Niet geheel onmogelijk was Jehoeda ben Tabbai beducht om deze meer politieke functie te aanvaarden vanwege de bedreigende situatie voor de partij van schriftgeleerden onder het bewind van koning Jannai. Vgl. Jeruzalemse Talmud 6,9 en vgl. Babylonische talmud Sanhedrin 107b.

³³ Jeruzalemse Talmoed Chagiga 2,2 (77d); Jeruzalemse Talmoed, Sanhedrin 6,9 (23c).

³⁴ Zie in dit verband Encyclopedia Judaica X, col. 354 en zie L. Finkelstein, *Mavo le-Massechtot Avot we-Avot de-Rabbi Nathan*, p. 14.

Sjim'on ben Sjetach³⁵ zegt: Ondervraag de getuigen uitgebreid (steeds weer). Wees tijdens je ondervragingen voorzichtig met je woorden, opdat toehoorders niet naar jouw woorden luisteren en aan wat jij gezegd hebt leugens toevoegen, dit vanwege de bedriegers.³⁶

Uitleg:

Wees als rechter uiterst voorzichtig met wat je zegt. Formuleer exact en niet op een wijze die voor meervoudige uitleg vatbaar is. Er zijn maar al te vaak personen, die er bij voorbaat opuit zijn om de woorden van een rechter te verdraaien en het proces ten gunste van een van de partijen te beïnvloeden, zodat een neutraal oordeel verstoord wordt.

Sjim'on ben Sjetach vulde de woorden van Rabb Jehoeda ben Tabbai aan. Een volstrekt objectief oordeel veronderstelt ook een volstrekt neutrale houding tegenover beide procederende partijen. Om dat te realiseren moet een rechter zijn woorden op een goudschaaltje wegen, opdat hij niet een van beide partijen, hun verdedigers of getuigen ongewild aanzet tot leugenachtige verklaringen. Mogelijk mogen we de woorden van Sjim'on ben Sjetach beschouwen als een nader accent bij de waarschuwing van zijn leermeester Jehoeda ben Tabbai, die waarschuwde om geen verbintenis aan te gaan met kwaadwillige lieden.³⁷

Terug naar index:

Naar volgende hoofdstuk (11):

³⁵ Laat eerste eeuw voor de jaartelling. Evenals zijn compagnon Avtaljon zou hij afkomstig zijn van proselieten (Babylonische Talmoed, Sanhedrin 96b en Gittin 57b.

³⁶ Dat wil zeggen: die personen die erop uit zijn een rechtgang valselijk te beïnvloeden. Zie Misjna Avot I,9.

³⁷ Vgl. hier het commentaar van Don Jitzchak Abravanel op Misjna Avot I,9.